

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

УДК 394+13/4

Осадча Л.В.

Університет Короля Данила, Івано-Франківськ

ПРОГРАМА ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ ДЛЯ КУЛЬТУРИ

У найширшому значенні поняття «модернізація» означає «оновлення», «покращення», «доведення чогось до сучасного стану», при чому «сучасність» трактується як об'єктивно краща в порівнянні з попередніми історичними періодами. Загалом, прийнято розрізняти три парадигми соціокультурної модернізації (в залежності від того, що вбачається ключовим інструментом для просування модернізаційного процесу), а саме: економічну, політичну та «латентно культурну». У запропонованій статті аналізується програма соціокультурної модернізації, що спирається на засоби економічного стимулювання, автором якої був американський мислитель та політичний діяч Уолт Вітмен Ростоу. В економіко-управлінському контексті модернізація пов'язується з індустріалізмом, формуванням підприємницької культури та високими споживчими запитами. Кінцевий продукт ефективної модернізації – лібералізація світоглядних цінностей, тобто «оновлення» колективної ментальності. Новизна дослідження полягає у спробі здійснити аналіз як теоретичних аспектів економіко-модернізаційної програми, так і спроб її практичного застосування у В'єтнамі наприкінці 60-х років, а також з'ясування політичного та культурно-світоглядного підґрунтя для здійснення соціокультурної модернізації, що не були враховані в економічній парадигмі.

Ключові слова: модернізація, етапи модернізаційної програми, колективна ментальність, передумови економічного зростання, культура масового споживання.

Осадча Л.В. Программа экономической модернизации и ее последствия для культуры. В самом широком значении, понятие «модернизация» обозначает «обновление», «улучшение», «осовременивание», при этом «современность» понимается как объективно лучшая по сравнению с предыдущими историческими периодами. Принято различать три парадигмы социокультурной модернизации (в зависимости от того, что определяется ключевым инструментом для продвижения модернизационного процесса), а именно: экономическую, политическую и «латентно культурную». В предлагаемой статье анализируется программа социокультурной модернизации, использующая средства экономического стимулирования, автором которой является

американський мислитель і політичний діяч Уолт Уитмен Ростоу. В економіко-управлінському контексті модернізація пов'язана з індустріалізмом, формуванням підприємницької культури і високими потребителськими запитами. Конечний продукт ефективної модернізації – лібералізація мировоззренчих цінностей, то єсть «оновлення» колективної ментальності. Новизна дослідження заключається в спробі проаналізувати як теоретичні аспекти економіко-модернізаційної програми, так і спроб її практичного втілення во В'єтнамі в 60-х рр. ХХ століття, а також визначенні політичних і культурно-мировоззренчих передумов для реалізації соціокультурної модернізації, які не були враховані в економічній парадигмі.

Ключові слова: модернізація, етапи модернізаційної програми, колективна ментальність, передумови економічного зростання, культура масового споживання

Osadcha. L. Economic Modernization Program and Its Consequences for the Culture.

In the widest sense notion modernization means “renewal”, “making something better”, “improving characteristics of the process or thing for actual conditions”, moreover these current conditions, nowadays life are considered better than any previous period of history. In general, it is common to distinguish three paradigms of socio-cultural modernization (it depends on what is seen as a key tool for promoting the modernization process), they are economic, political and “latently cultural” paradigms. In the proposed article we analyze the program of socio-cultural modernization that is based on means of economic incentives. Its authorship belongs to the American thinker and politician Walt Whitman Rostow. In the economic-managing context, the process of modernization is associated with industrialization, forming of entrepreneurship culture, and increasing demands of mass-consumption.

The resulting product of the effective modernization is the domination of liberal worldview values, i.e. “renewing” of collective mentality. The novelty of this exploration lies in the analyzing both the theoretical aspects of the economic program of the socio-cultural modernization and attempts to implement it in the practice of political management in Vietnam in the late 60-s of the XX century as well as to clarify the political and cultural aspects of socio-cultural modernization that were not taken into account in the economic paradigm.

Key words: modernization, stages of the modernization program, collective mentality, preconditions for economic take-off, culture of mass-consumption

Модернізація в широкому значенні слова означає «осучаснення», активне створення інноваційної, прогресивної теперішності, актуалізація ідеалів майбутнього у сьогоденні. Якщо ХІХ століття метафорично називають «століттям історії», тобто періодом ревізійності минулого, то у ХХ столітті, коли були розроблені дослідницькі програми модернізації, спостерігалось зачарування незвіданим майбутнім: інтелектуально-літературним рушієм стають жанри утопії й антиутопії, а політико-управлінським орієнтиром – соціальна футурологія та інженерія. З іншого боку, після розпаду біполярної світ-системи ХХ століття найпрогресивніші держави називаються «інноваційними», а ті, котрі слідує їм навздогін, такими, що «модернізуються». Отже, контекст поняття зазнав суттєвих трансформацій на зламі тисячоліть і почасти

сприймається зараз не як «актуалізація духу часу», а як «наслідування», «копіювання», «подолання відставання».

Буремне ХХ століття відзначилося інтенсифікацією міжкультурних контактів – через економічну конкуренцію колоніальної системи, військові конфлікти та подальший постколоніальний поділ світу на нові світ-системні структури. Ці три історичні тенденції отримали своє філософське обґрунтування у роботах теоретиків модернізації та девелопменталізму ХХ століття, де поняття «модернізація» отримало однозначне тактично-управлінське тлумачення. Дане явище трактувалося як заходи, впроваджувані суспільними елітами по удосконаленню якості функціонування соціокультурної системи.

Загалом, як зміст поняття модернізація, так і розуміння суб'єкту модернізаційного впливу набували посутніх концептуальних трансформацій протягом зазначеного періоду. Тому доречно виділити три темпорально-хронологічні дослідницькі програми соціокультурного розвитку, що обумовлювали зміст дискурсу модернізації у ХХ столітті.

Перша з них – теорія економічного зростання – характеризується акцентуацією економічного чинника у прогресивній перебудові соціально-політичних систем. Її характерними ознаками є методологічна полеміка з марксизмом та змагальність з країнами соціалістичного блоку, акцентуація ролі управлінських еліт, що ініціюють та впроваджують соціально-економічні інновації, суть яких зводиться до заміщення традиційної культури індустріальною. Її чільними представниками були Девід Макклелланд, Волт Уйтмен Ростоу, Шмуель Ейзенштад, Девід Аптер. Якщо першу фазу даної програми, що постулювала абсолютну значущість економічних заходів, можна назвати оптимістичною, то згодом, особливо після війни у В'єтнамі, здійснюється переоцінка господарчого чинника й зростає зацікавлення світоглядно-культурними передумовами модернізованих спільнот.

Друга дослідницька програма – теорія політичного розвитку – була зацентрована на владно-політичних заходах перебудови традиційних суспільств. У цьому контексті віховою стала робота Семюеля Гантінгтона «Політичний порядок у суспільствах, що змінюються». Культурологічний контекст роботи виявився у визнанні відмінностей світоглядних патернів міського та сільського населення, що складають бінарну систему національної культури.

Третя дослідницька програма – світ-системний аналіз – відбиває колізії пізніших глобалізаційних процесів постбіполярного світу і розглядає модернізацію в широкому геополітичному контексті, переоцінюючи суб'єкт культури, девальвуючи поняття національної культури й пропонуючи натомість концепт культури, що твориться множинними спільнотами як носіями певного життєвого досвіду й ціннісних візій. Представниками даного напрямку є Іммануель Валлерстайн та Андре Гундер Франк.

У даній статті ми зупинимось на аналізі першої – економічної – парадигми соціокультурної модернізації. Вона інтендувала модернізацію до економічних інструментів, бо постала на базі практичних потреб: відбувся післявоєнний перерозподіл геополітичних впливів. Європейські колоніальні імперії – Франція, Голандія, Британія – були відчутно спустошені війною, щоб втримувати контроль над колоніями. Італія, Німеччина, Японія взагалі втратили на той час роль впливових міжнародних гравців. На відміну від зруйнованої та задимленої після другої світової бійні Європи, США перетворились на світового кредитора, а отже й атлантичного

геополітичного лідера, що до 1949 року лишався монополістом ядерної зброї. І хоча з 1950-тих по 1970-ті рр. на карті постали десятки незалежних держав, система міжнародних відносин перетворилась із мультиполярної на біполярну. СРСР, оголосивши майже монополію на перемогу в Другій світовій війні, суттєво збільшив свій вплив у центрі Євразії та над частиною Європи.

Новостворені після процесу деколонізації країни вже не мали абсолютного національного суверенітету, як це було притаманно європейським країнам XVIII століття – в часи розбудови ними власних національних держав. У XX столітті зовнішній геополітичний чинник невідворотно накладав відбиток на хід внутрішньополітичних процесів як деколонізованих, так і модерних національних держав. Біполярний світовий порядок складався з таких ідеологічних полюсів, як країни заходу (ліберальні капіталістичні держави), східний блок (соціалістично орієнтовані країни з централізованим політичним адмініструванням) та країни третього світу, за які змагалися гегемони геополітичних полюсів.

Оскільки перед США як новим осередком західного світу постало завдання ідеологічного та ринкового узалежнення країн деколонізованого світу, саме там отримала нове життя й інституційне закріплення доктрина модернізації країн третього світу. Так, однією з найсистемніше опрацьованих є доктрина стадій економічного зростання, розроблена американським економістом Уолтом Вітменом Ростоу, професором Масачусетського університету, а згодом радником президента Джона Кеннеді з питань національної безпеки.

Приймаючи тезу Маркса про формаційну типологію національних економік, У. В. Ростоу вбачав головним засобом ідеологічного ангажування нових країн – демонстрування їм переваг капіталістичного світу над їх власним феодально-традиціоналістським ладом. А тому саме успішна індустріалізація традиційних суспільств засобами та технологіями, експортованими з першого світу, розцінювалася американським теоретиком як культурно-ідеологічна та геополітична перемога Заходу. Швидке економічне зростання повинно було спричинити ключові культурно-світоглядні зрушення – розпад родинної общинності, індивідуалізацію, консьюмеризацію, світоглядний прагматизм.

У. В. Ростоу була розроблена доктрина п'яти стадій економічного зростання: 1) традиційне суспільство (the traditional society), 2) передумови для зростання (preconditions for take-off), 3) власне зростання (the take-off), 4) наближення до зрілості (the drive to maturity), 5) період високого масового споживання (the age of high mass consumption).

Традиційне суспільство, за У. В. Ростоу, це такий рівноважний стан соціокультурної системи, коли виробництво відтворюється в одних і тих же масштабах, бо обмежується аграрним сектором і ручним виробництвом, незначна еліта тримається за право монопольного володіння землею, соціальна структура тримається на традиційній владі й родовій общинності, а тому вертикальна соціальна мобільність є майже неможливою. Без «зовнішнього поштовху», яким є модернізація, на думку теоретика, природній стрибок із цієї системи є неможливим. Навіть у Європі така система соціального відтворення трималася аж до XVII століття, коли її баланс був порушений потребою освоювати Новий світ.

Передумовами для зростання як колись у Європі, так і в постколоніальних традиційних спільнотах, є невиробничі, навіть позаекономічні зрушення, а саме: подолання світоглядного консерватизму, формування довіри до науки та її впровадження у виробництво, формування потужного соціального капіталу – прошарку соціальних інноваторів, які б впровадили у виробництво та були б здатними скористатись новими технологічними розробками, розширюючи одночасно своє промислове представництво на національному та світовому ринках: «Технологічний розвиток вимагає, в першу чергу, змін у позаекономічному вимірі традиційного суспільства: готовність аграрного суспільства прийняти нові технології і скористатися з можливостей широкого ринкового обміну; наявності та свободи діяльності нової групи акторів – підприємців, і, передовсім, національний уряд має бути здатним не лише забезпечити умови для заохочення модернізації, але й здатен взяти на себе відповідальність за плекання такого соціального капіталу, що зможе реалізувати відповідну торгівельну політику, а також розповсюджуватиме нові сільськогосподарські та промислові технології» [1, 5].

Фаза активного економічного зростання передбачає політико-управлінську визначеність щодо національної «виробничої стежки» (producing path), тобто тієї галузі, що має специфічні й унікальні економічно-географічні та соціокультурні передумови для зростання. Так, У. Ростоу наполягає, що така спеціалізація викличе згодом оживлення чи й формування супутніх виробничих чи обслуговуючих галузей, а тому й зміцнення всього економічного організму. Слушність цієї тези він ілюструє історичними прикладами. Так, інвестування російським урядом у XIX столітті у залізничне транспортне сполучення посприяло супутньому розвитку таких прогресивних того часу галузей, як вугледобувна, залізодобувна та машинобудівна. У Швеції ж спостерігалася еволюція від сировинної лісорубної промисловості до виробничих – целюлозної та паперової, від рудодобування до сталеливарства.

У фазі «наближення до зрілості» модернізація починає давати відчутні плоди. Зміцнілі виробничі галузі стають частиною світової економіки. Частка капіталу на постійне інвестування стабілізується на 10-20%, зростання доходів переганяє демографічне зростання, а тому підвищується рівень життя населення. Формується сервісний сектор економіки.

Період високого масового споживання виводить на перше місце галузі, що покликані задовольняти масовий споживчий попит. Такою є економіка зрілого капіталізму, орієнтованого на запити індивідуалізованого споживача. Тут немає монополій, надприбутків, перерозподіл капіталу розконцентрований по всій соціальній системі. Старі еліти, які утримували як основний владний, так і земельний чи виробничий капітал, заміщені новим середнім класом – технологічними фахівцями, кваліфікованими працівниками, підприємцями, фахівцями з «культурного сектору». Держава зосереджується на задоволенні потреб свого населення, починає вести зважену, а не експансивну зовнішню політику.

Модернізація, здійснювана за цією схемою, розцінюється як така, що робить неможливим ідеологічний вплив лівого спрямування. Соціалістична політична доктрина, на думку американського дослідника, вразлива тим, що вона зорієнтована на «логіку системи», тоді як «капіталістична модернізація» має за кінцеву мету – благо індивіда.

Уолт Вітмен Ростоу став «обличчям» теорії економічної модернізації. Його проект мав вирішити дві проблеми – посилити ліберальний полюс біполярної системи світу, посиливши систему світової безпеки, урізноманітнити світовий ринок пропозиціями з боку нових гравців – країн третього світу, ще й знаменником цієї економічно-технологічної модернізації мало стати утвердження західних гуманістичних цінностей. На піку своєї академічної кар'єри У. В. Ростоу був залучений до реального політичного управління – став радником американського президента Джона Кеннеді з питань національної безпеки. Його теорія стадій економічного зростання почала імплементуватися на деколонізоване з-під влади Франції в'єтнамське суспільство. Ця країна, а згодом Південний В'єтнам, перетворилася, як відомо, на найгарячішу точку Холодної війни. Виведення військ США з країни у 1973 році та захоплення її прокомуністичною владою Північного В'єтнаму стало травматичною сторінкою американської історії, тому теорія У. В. Ростоу, як і загалом дискурс модернізації втратили свої позиції в полі найактуальніший проблем суспільно-гуманітарних наук на наступні кілька десятиліть.

В період дипломатичного заступництва США за Францію у боротьбі за збереження лідируючих геополітичних позицій останньої в Індокитаї за програмою Ростоу було здійснено спробу розхитати гомеостаз традиційного суспільства В'єтнаму з метою його подальшої незворотної індустріалізації. Однак саме культурологічним аспектом економічної програми індустріалізації, що передбачала зміну світоглядних фреймів традиційного суспільства та формування особливого прошарку підприємливих інноваторів, було знехтувано. Так, для прискорення урбанізації та руйнування зв'язків між членами традиційної розширеної сім'ї, що як соціальний інститут стала прихистком консервативних цінностей та світоглядного традиціоналізму, прем'єр-міністром Нго Дінь З'ємом здійснювалося примусове переселення молодих демографічних груп до міст та фактична їх «гетизація» там для унеможливлення повернення додому. Не враховувався релігійний світоглядний чинник: оскільки прем'єр, а згодом президент, походив із окатоличеної сім'ї, попередні покоління якої терпіли релігійні утиски, він реваншистськи наближав до влади теж католиків, при тому що населення країни було переважно буддистським чи конфуціанським. Це посприяло формуванню партизанського руху спротиву політичним нововведенням та зближенню «буддистських партизанів» із комуністичним підпіллям Південного В'єтнаму. Всі ці глибоко світоглядні та ідентифікаційні чинники перешкодили переходу В'єтнаму до другої фази модернізаційного проекту У. В. Ростоу – фази підготовки до злету, де мали закладатися підвалини нової інновативно-ліберальної суспільної еліти.

Ще одним дискредитуючим чинником модернізаційної теорії зростання було виправдання її автором війни як каталізатора технічного прогресу. Хоча основна робота по обґрунтуванню доречності етапів економічної модернізації була написана В. У. Ростоу ще до початку активного американського втручання у В'єтнамську війну, однак йому закидали ідеологічну підготовку суспільства до її майбутнього розв'язання та обґрунтування через тезу, що війна «перезапускає» споживчі вимоги та формує нові виробничі моделі: «Війни тимчасово змінювали вигідні напрямки інвестування і призводили до дестабілізації попиту; вони нищили капітал; але часом і прискорювали

розвиток нових технологій, порівняно навіть з темпами економічного розвитку мирних часів, і зміщували політичні та соціальні засади, сприятливі для зростання» [1, 2].

Уолт Вітмен Ростоу визнавав першочергову значимість культурного чинника – світоглядних наративів спільноти, її традицій консолідації й стратифікації, однак ці характеристики занадто варіативні, й не піддаються чіткій доказовій верифікації. Культура може пізнатися лише «зсередини», методом «вживання», бо її ефективне ядро перебуває у сфері громадянського суспільства, його звичаєвих механізмів консолідації. Тому, на його думку, не варто недооцінювати адміністративний ресурс в процесі соціокультурної модернізації: «Німеччина йшла своїм шляхом не лише зусиллями купецької верстви, а й завдяки німецьким націоналістам після 1848 року; і Японія – не завдяки купцям, а завдяки самураям з 1868 року; не лише російський середній клас, а й політична, військова еліта та державні службовці засвоїли суворий урок Кримської війни щодо того, чого вартує російська відсталість; не лише китайські купці, а й інтелектуали та молодші солдати прагнули ефективної модернізації на фоні довгого, турбулентного періоду опіумних воєн і Тайпінського повстання; роль Ататюрка в Туреччині та його мотивація – це більш показовий випадок, ніж, скажімо, значущість та інновативна роль британських нон-конформістів XVIII століття. Розвиток колоніальних територій це такий же випадок, що має і позитивні, й негативні наслідки зовнішнього панування, яке, зрештою, було подолане місцевою елітою, котра надавала питанню політичної незалежності першочергову пріоритетність» [1, 4].

Якщо європейська модернізація тривала близько трьох століть, спираючись на власні соціальні, економічні та культурні ресурси, то інноваційні реформи у XX столітті, на думку У. В. Ростоу, можуть ефективно ініціюватись та впроваджуватись легітимним владним апаратом, почасти й під зовнішнім політичним тиском. Тому економічно-інституційний шлях реформування є значно передбачуванішою стратегією соціокультурної модернізації, аніж органічне внутрішнє назрівання модернізаційних перспектив на базі культурних наративів етнічних чи національних спільнот.

Програма «етапів модернізації» також розроблялася ізраїльським дослідником Шмуелем Ейзенштадтом. У роботі «Традиції, зміни та сучасність» (1969) він визнав, що зриви модернізації у країнах третього світу, що довели неправомірність початкових гіпотез У. В. Ростоу, були спричинені ігноруванням ментальних особливостей спільнот, що модернізувалися під зовнішнім тиском. Оскільки культурні характеристики спільнот потребують включеного й тривалого дослідження, вони лише з серйозними обмовками та значними похибками можуть бути перекладені статистичною мовою цифр. Тому саме економіка розглядалася У. В. Ростоу як збагнений, осяжний і доказовий знаменник модернізаційних процесів. Однак, як виснував ізраїльсько-американський дослідник, втілення програми економічних етапів зростання не виправдало очікувань, оскільки реформи у сфері виробництва й ринкового обміну у країнах Азії не супроводжувались формуванням відповідних соціальних та політичних інститутів.

Модернізація через індустріалізацію тільки зміцнила позиції східних деспотій та авторитарних режимів – у Китаї, СРСР, В'єтнамі, Північній Кореї, Бірмі, Пакистані, Індонезії. Головним прорахунком В. У. Ростоу, на думку Шмуеля Ейзенштадта, стало неврахування того, що економічна модернізація не пов'язана напряду з утвердженням ліберальних цінностей та демократії.

Навіть у тих країнах, де старі владні еліти все ж лишилися при владі, утвердилось правило процедурної виборчої легітимності. Суспільна модернізація завжди вітається у таких сферах, як освіта, індустріалізація, розвиток села, бо вона втягує безліч розрізнених суспільних груп в єдине комунікативне поле. Однак останнє може продовжувати діяти на старих ціннісних і світоглядних засадах – ірраціональному авторитеті релігійних лідерів, патерналістських запитах на авторитарного лідера, колективістському конформізмі. За умов, коли економічна модернізація не проростає з органічних суспільних запитів, а здійснюється під зовнішнім тиском, її інституційний фундамент може так і не сформуватися.

Під час «стимульованого» інновативного реформування етапи модернізації можуть не співпадати в часі, бо не сформувалися причини їх «аподиктичної» послідовності: «Всі економічні негаразди молодих держав, – за словами Шмуеля Ейзенштадта, – були обумовлені не стільки нерозвинутістю їх економічних систем чи виснаженням завдяки несприятливому зовнішньому втручання, скільки невідповідністю між бажанням модернізуватися й інституційною нездатністю підтримувати економічне зростання, між нестримним розпадом традиційної системи й неможливістю віднайти порятунок в новій, модернізованій системі» [2].

Відсутність підтримки ліберальних цінностей, відкат від демократії й повернення до авторитаризму здебільшого пов'язані не з відсутністю правової системи, зацікавлених груп інтересів чи комунікативних каналів. Молоді постколоніальні держави постраждали через брак навиків інкорпорування, солідаризації й низького рівня соціальної довіри, пов'язаної з травматичним досвідом іноземного владного представництва: «В комунікативній структурі суспільств, що модернізуються, зазвичай відсутні так звані «комунікаційні медіатори» чи «брокери», які б пов'язували різнорівневе спілкування... Або ж не спостерігається злагоди між «творцями солідарності» та інструментально орієнтованими лідерами» [2]. Останні намагаються втриматись на інституційній верхівці, блокуючи ротаційні соціальні ліфти. Громадянська сфера починає кардинально не співпадати з владним дискурсом. Брак порозуміння, комунікації й взаємодії, неспроможність спільнот інституційно закріпити нові рівні солідарності призводять до ще глибшої концентрації влади в руках старих еліт, поглиблюючи централізацію й подальшу авторитаризацію влади.

Маркером низько солідаризованих спільнот є те, що влада вдається то до репресій (замість вчасного реагування на громадські запити й потреби), то до широких поступок і щедрої дотаційної соціальної політики (яка не відповідає рівню економічного розвитку країни). Модернізація, варто узагальнити, передбачає паралельний економічному соціокультурний розвиток.

Отож, Шмуель Ейзенштад доповнив первинну теорію економічної модернізації Уолта Вітмена Ростоу аргументами на користь системності цього процесу, оскільки без органічної соціокультурної інтенції щодо змін аксіологічного поля традиційної культури на користь цінностей самовираження, консолідації й довіри (що є ментальнісними маркерами спільноти) ефективне соціально-політичне будівництво є неможливим. Первинний модернізаційний імпульс, що зачіпає процеси освіти, індустріалізації та урбанізації, на рівні соціально-інституційному часто зазнає поразок. Освічені й більш критичні громадяни стають здатними виражати свою незгоду, однак їм часто бракує

навику для ефективного агрегування й політичного представництва своїх інтересів, бо довіра й солідарність є виразниками вже не правової обізнаності, а глибинних культурно-світоглядних засад, динаміка яких є значно інерційнішою, ніж соціально-інституційні та політичні настанови. Врешті, саме зростання рівня консолідованості спільноти є головним показником її успішної модернізації, іншими словами, зміна культурних фреймів найкрасномовніше засвідчує ефективність економічних та політичних реформ.

Література:

1. Rostow W. W. The Stages of Economic Growth // The Economic History Review, New Series, Vol. 12, № 1 (1959), pp. 1-16. – [Electronic Source]. – The access: http://www.ufjf.br/oliveira_junior/files/2009/06/rostow.pdf
2. Эйзенштадт Ш. Срывы модернизации / Шмуель Эйзенштадт // Неприкосновенный запас, 2010, № 6 (74). – Электронный ресурс. – [Режим доступа]: <http://magazines.russ.ru/nz/2010/6/e4.html>

УДК 130.2/82-4 - Шевченко

Холоша Т.О.

Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ТРАГИЧНОГО В ИЛЛЮСТРАЦИЯХ М.МИКЕШИНА ДО ТВОРИВ Т. ШЕВЧЕНКА

У статті розповідається про видатного скульптора та живописця, друга Т.Шевченка, ілюстратора його поезій, М. Микешина. Аналізуються рисунки художника та характеризується його графічне відтворення феномену трагічного, зображеного в поезіях Т.Шевченка, що увійшли до «Ілюстрованного «Кобзаря»» Т.Г.Шевченко» 1896 р.

Ключові слова: Шевченко, Микешин, Кобзар, ілюстрації, трагедія, трагічне.

Холоша Т.А. Интерпретация трагического в иллюстрациях М.Микешина к произведениям Т.Шевченко. В статье рассказывается о выдающемся скульпторе и живописце, друге Т. Шевченко, иллюстраторе его стихов, М.Микешине. Анализируются рисунки художника и характеризуется его графическое воспроизведение феномена трагического, изображенного в стихах Т.Шевченко, вошедших в «Иллюстрированный «Кобзарь»» Т.Г.Шевченко» 1896 г.

Ключевые слова: Шевченко, Микешин, Кобзарь, иллюстрации, трагедія, трагическое.

Kholosha T. Interpretation of the tragic in M.Mikeshin`s illustrations to T.Shevchenko`s works. The article tells about the outstanding sculptor and painter, friend of T.Shevchenko, illustrator of his poems, M.Mikeshin. The artist's drawings are analyzed, and his graphic reproduction of the tragic phenomenon depicted in T.Shevchenko's poems, which were included in "Taras Shevchenko's Illustrated Kobzar" of 1896, is characterized.

Keywords: Shevchenko, Mikeshin, Kobzar, illustration, tragedy, tragic.